

38 příkaz svébytnosti — a on jest základní podmínkou, aby se druhý o tebe vůbec zajímal a staral.

Tím nepravím, aby ta svébytnost byla ve špíně, nedbalosti, lajdáctví, povrchnosti; nikoliv: budiž naopak v čemsi čistém, krásném, opravdovém, hlubokém. Ale to krásné, čisté, hluboké musí býti nejprve ve skutečnosti a v pravdě součástí naší bytosti, musí býti opravdu naší jsoucností, a ne pouhým chvilkovým dekorem.

Buďme doopravdy těmi, jimiž se chceme zdát!

Ad vocem naší dnešní historické poesie

39

Na Národním divadle hrají nyní *Attilu*, dramatickou báseň o čtyřech aktech od Růženy Jesenské. Doslýchám i dočítám se, že budí odpor a dává podnět ke kritickým protestům proti historismu v poesii; zejména dva významní kritikové F. V. Krejčí a Jindřich Vodák odmítají prý báseň sl. Jesenské a opakuji své staré námitky proti historické poesii. Historická poesie jest jim totiž jakýsi snadnější a méně úplný druh tvorby než poesie přítomnostná a předem ovšem sociálně aktuální a revoluční: p. Krejčí jde až tam, že, tvrdí, vytvořiti od základu figuru své invence ze současnosti jest mnohem obtížnější než naléztí ji hotovou v historii a vzítí ji odtud; není třeba prý k historické poesii znalostí a zkušeností životních, daru a úsilí pozorovatelského, účastného smyslu pro život a jeho dění... Jedině pro tuto všeobecnou otázku, která mne vzrušuje, přečetl jsem si drama sl. Jesenské, jež vyšlo právě nákladem Ottovým¹; a ovšem nemohu nesouhlasiti s odsudkem: báseň sl. Jesenské jest prostě špatná, mdlá, chudá, čiře epigonská, a nad to všecko nesmírně nudná, tak nudná, že musil jsem sbírat všechny síly, abych ji dočetl.

Attila sl. Jesenské jest bohatýr nad bohatýry, sama dokonalost, velkodušnost, síla i takt a jemnost, a ovšem sama genialita. Ach, těch výlupků dokonalosti! Jak ty nudí člověka! Jak méně bylo by více! Jak bližší byl by ti člověk, který pochybuje,

váhá, kolísá, klesá, mate se, vzpíná a vzpírá! Ale takto: hastroš dokonalosti, nejprotivnější sorta pod sluncem. Umí zpaněti svou úlohu, kterou bude hrát v dějinném dramatu lidstva, a při každé příležitosti servíruje ti ji jako kolovrátek svou odrhovačku; stačí, abys se jen dotkl kliky, válec zahučí, zasténá a — melodie dere se již ze skříňky. Přijdou k němu zchytralí byzantinští poslové nepřátelského Theodosia. A jim hned bez rozpaků vyklopí Attila celý svůj program politický, státní, mezinárodní; co chce a čeho nechce; co bude dělat a čeho nebude dělat; koho bude chránit a s kým se spojí! Přitom vyjadřuje se, jak následuje: „Podrobeni jsou (Gothové), však ne dost bezpečně, by *ledové okovy, jimiž duše zmrzají*, Slovanů nedotkly se! Rozvázat spoutané ruce všech svých národů jsem přišel. Velký kníže Bolemír začátek učinil, já dokončím ohromné dílo osvobození. — Chce každý národ sebe zvětšit, nechť tedy zvětší! . . .“ (Str. 15.) Atd. atd. Slovem: politický úvodník deního listu.

Budiž mně rozuměno. Nevadí mně nikterak, že sl. Jesenská učinila ze svého Attily presidenta Wilsona a vložila do něho jeho ideu federace národů s právem sebeurčení; nápad jest sice nehorázný, ale budiž. Co mně vadí, jest, že *nedovedla mně ukázati geniálního státníka při díle a při práci*, budiž si ten státník anachronism sebevětší; že nemá potuchy o tom, co je to tvorba politická a státnická, jak pracuje státník myslitel, jak hledá, tápe, nalézá, vytváří jako každý jiný tvůrce. Budiž si Attila sl. Jesenské kdokoli a cokoli, třebaš abstinent, abolitionista, spiritista, anarchista, bimetalista, theosof. . . , přijímám všecko; za jedné podmínky: že mně autorka ukáže zajímavého, vnitřně bohatého člověka, který se formuje pro své dílo a pro svůj účel, a ne papírový program a knižní heslo.

O velikosti, genialitě, jedinečnosti Attilově zpívá a vypravuje ve hře sl. Jesenské spousta osob, ale co by jedině přesvědčilo diváka nebo čtenáře: opravdového neobyčejného činu, k němuž bylo by třeba zvláštního důvtipu, neprovede před tebou Attila ani jediného. Autorka nenamáhala se ani, aby vy-

myslila nebo našla nějakou obtížnou situaci, kterou by mohl svým důmyslem před tebou rozřešit její rek. Catalaunská pole ve třetím aktu jsou tu ne proto, aby ti Attila ukázal svého vojévůdcovského genia, nýbrž proto, aby se mohla hysterická Gudruna opíjet jatečným chaosem bitvy, před níž klesá do mdlob i muž, Attilův bratr Vlado. Hastroš dokonalosti jest, opakují, tento vždy a všude abstraktně vítězný Attila. Kdyby si tento Attila přede mnou na jevišti pracně přišel utržený knoflík nebo s nesnázi spravil roztrhanou botu, byl bych spíše nakloněn věřit v jeho genialitu a bohatýrskost, než když odmítá jakoukoli strategickou rozprávku o výsledku bitvy s Brunhildou jako s neoborníci: „Jsi žena, nedovedeš posoudit válečných cílův, ani úspěchů“ (str. 69).

Jediným konkrétnějším rysem snažila se charakterisovat autorka tohoto Attilu jako genia a ten — není její. Na konečný dotaz Gudrunin v prvním aktu, zničí-li Gunara, vraha jejího muže Sigurda, odpovídá Attila odpovědí Holofernovou z Hebblovy Judity: „Ne, odpusť, Gudruno, můj každý čin má původ ve mně. Není člověka, jenž vnukal by mi skutky.“ Tak, *právě* tak, i tímž sentenčním a aforistickým způsobem charakterisuje se jako zpupný nadčlověk, který všech věcí počátek i konec svádí do sebe, Hebblovův pramuž; ovšem — asi padesát let před Nietzscheovým Zarathustrou a skoro osmdesát před Attilou sl. Jesenské.

Šablona jiného rázu, ale stejně zvětralé podstaty jest Gudruna. Démonická žena, sama propast nenávisi, ledu a tmy, která nedovede milovat, a miluje-li, musí svou láskou vraždit. Démonická cizinka — ach toho otřelého klišé! —, která jest tu proto, aby se naplnilo věštecké slovo ženy Attilovy, varující jej před cizí krví. Neboť nedovede toho, čeho dovedla dobrá Jelena: přehlížeti jeho erotické eskapády. Vraždí jej ve čtvrtém aktu *anticipando*: za to, že nechce jí *slibit* naprostou věrnost. . . Což jest motiv komicky pitvorný a karikaturní ve své papírovosti, ne tragicky opravdový; a nesnáší vůbec rozboru a zvážení.

Pak ještě několik osob druhého a třetího plánu, které nemají tektonické nosnosti a zasahují do hry pouze episodicky: bratr Attilův Vlado; byzantinští poslové Prisk a Maximin; vojevůdce římský Aëtius a chůva Světovida, která sem unikla rovnou z díla Zeyerova — pro ně jsou typické tyto chůvy jasnovidky... A vyje-li na konci hry v pustou noc nad mrtvolou Attilovou Světovida, víš, že jest to jen echo nářku Suntarellina nad otrávenou Catarinou a mrtvým Plojharem v stejnojmenném románě Zeyerově...

Ne, *takováto* historická báseň jest ohřívána básnická kuchyně a jest třeba říci: až potud a dost; to jest staré romantické pojetí historické poesie, které nemá budoucnosti; mělo kdysi v dílech velikých básníků tvůrců, kteří je první našli, svou krásu a sílu, ale v rukou epigonů zvrhá se v mrtvolný škleb. Co bylo tam stavbou a invencí, jest zde obnošenou dekorací; co tam velkou vášní, jest zde hysterií a posunčinou, afektací a rozmáchlým gestem do prázdna; co tam bystrou dialektikou, jest zde vyčpělou rétorikou a pustou frází; co tam nové a smělé, jest zde jen mrtvolnost a šablonovitost. Nežli *takováto* lži-poesie, jest mně opravdu milejší sebebanaálnější próza Ignáta Herrmanna. Neboť budiž *taková* Nanynka Kulichová sebezpo- vrchněji pozorována a sebekonvenčněji kreslená, žádá přece více bystrosti a síly duševní, víc i zrakové původnosti a pohotovosti, víc i síly výrazové než *takový* Attila, složený z několika hotových masek a kostýmů odložené básnické garderoby.

Nikoliv: *o morire o rinovarsi*. Buď zemřít nebo obrodit se — platí i pro básnický historism český. Není možno dále tímto směrem; tato abstraktně schematická poesie bije stejně ve tvář vši poetičnosti jako vši historičnosti, neboť znak obojí jest největší určitost, *konkretná jedinečnost*, která musí umět vystihnout *jedince jako jedince* až do jeho nejposlednějších zvláštností a tiků. Dnes známe příliš člověka, jeho bytost a podstatu, aby se nám směli předváděti abstraktní dokonalostníci a absolutní geniálníci nebo schematické démoničnice se zledovělou duší, neschopnou lásky. To jsou hokuspokusy ven-

koncem nepřipustné; a tleská-li jim někdo, mohou to býti jen „Laffen und Kinder“, jak říká Goethe.

Tento druh básnického historismu jest haraburdí jinde již dávno odložené; zato hledají se cesty za historickou jedinečností znova a znova s velikým úsilím. Neboť: co jiného jsou historické hry Shawovy? Řekneš: stranicství socialisty, který nechce uznávati velikosti a přistřihuje na míru lidské kontradikčnosti, zábavnosti, humornosti a pošetilosti historicky tradiční typy velikosti, důstojnosti a velebnosti. Snad; ale vedle toho také žhavá básnická tvořivost, která nesnáší masek a schemat a rozpouští je v životný žár a var... někdy ovšem tak důkladně, až rozplynou se v něm zcela. Jest to pak jejich chyba a vina. A co jiného jsou na příklad Strindbergovy historické miniatury? Řekneš: lučavka ducha kritického, kritického s opravdovostí a zuřivostí až náboženskou, a ducha obrazoborného, který nerad přiznává tvorbu lidskému velikost, jež náleží jedině Tvůrci. Snad; ale vedle toho a také radost umělce ze všeho konkrétného, který chce vidět a hmatat a zírat osobní zvláštnosti v jedinečné určitosti a plastičnosti a jemuž působí rozkoš, může-li popsat a pochopiti charakter jako derivát sloučenin (Strindberg byl i chemik). Vezmi si na příklad jeho Karla XII. v Stráži u mrtvoly. Jak jej vidíš určitě před sebou, nejprve v jeho tělesnosti: muž prostřední postavy, ostrých kolen, širokých boků, úzkých, svislých ramen, s nosem velmi vyniklým — tedy nic nadlidského a bohatýrského, spíše zjev úpadkový. A nyní rozbor a výklad jeho povahy, činů, zločinů, pošetilostí, krátkozrakosti, nedomyšlenosti a nepromyšlenosti, knižního opičáctví... mravně psychologická obdukcce konaná na čerstvé mrtvole tělesným medikem Jeho Veličenstva, který roste až v symbolickou velikost hlavní figury z Rembrandtovy Anatomie...

Namítneš mně: historická kritika, a nikoliv básnická tvorba. Odpovídám ti: kritika — tvorba... pouhá slova, konvenční označení. Není tvorby bez předcházející kritiky — býti správným a jasným kritikem a soudcem své figury, naléztí a ustro-

jiti osud jedině odpovídající jejímu charakteru a srovnalý s ním v básnické spravedlnosti, bez křivdy a násilí, toť právě býti její tvůrce a opravdový básník.

Tedy: ne pouhý kritik, ačkoliv také a nejprve kritik. Ale nadto: tvůrce vyvolatel její tělesnosti i duševnosti, přírodnosti i společenskosti v celém dosahu těchto slov. Neboť: jak úžasně určitě, v jaké jedinečné průkaznosti a spojitosti stojí pak před tebou tento Karel XII.!

Pokud nebudeme míti historických básníků tvůrců tohoto nebo podobného rázu, setrvám na svém nevinném paradoxu, jímž jsem prohlásil za nejlepší historický román český Pekařova Valdštýna; leda bych dnes připojil k němu Šustova Václava II.

John Ruskin

Rok 1843 jest revolučním datem v dějinách moderního cítění a hodnocení výtvarně estetického. Toho roku vydal John Ruskin, někdejší student university oxfordské, syn bohatého velkoobchodníka vínem, první svazek knihy *Modern painters* — čtyři další následovaly v delších přestávkách do r. 1860. Aby nebylo pochyby o tendenci knihy, nesla podtitul: *jejich povýšenost nad starými mistry krajinomalby, dokazovaná na příkladech pravdy, krásy a duševnosti z děl moderních mistrů, jmenovitě Turnerových*.

Na českého čtenáře, vychovaného estetikou a kritikou německou, dnes ještě působila by četba Moderních malířů bizarně. Náboženství, morálka, umění tvoří jejich autoru jediný celek; výklad biblického horlitele a náboženského sektáře podpírá thesi estetickou nebo formuluje záhadu historickou. Ruskin neužívá ani slova *estetický* na označenou ušlechtilých dojmů z pozorování přírody a umění. „Čistě animální uvědomění příjemnosti nazývám *estetickým* a poznávací uvědomění *theoretickým*.“ A předtím popírá ovšem autor, že dojmy krásy jsou povahy smyslové; nejsou mu rázu ani smyslového, ani intelektuálního, jsou rázu *morálního*, to jest — vysvětluje sám autor —, jejich působení *vztahuje se na člověka jako celek*. Hle, jednotitel života a umění, jedince i společnosti, země i nebes přihlásil se již zde o slovo; jest to slovo programové pro ostatek jeho života i díla.

A jsou strany v Moderních malířích, které, zdálo by se asi českému čtenáři, náležejí spíše do přírodopisu než do estetiky: kapitoly o *pravdě* oblohy a *pravdě* mraků a *pravdě* země, vody,